

I en børneremse skal meget hurtigt siges: god, ren, ren, bred, bredbladet *boveblad*, tobaksaske (NFyn; 2).

Hvad er et trekantet træ med trekantet rede, trekantede æg og trekantede unger? – et trekantet hus uden vinduer og døre? – et hus med tre døre, men ingen til at lukke dem op? – Hvad har tre rygge og ingen rygben, tre sider og ingen sideben? (4). – Lille sorte Purremurre rejste gennem Stengård, var sort da hun drog ud, men hvid da hun kom hjem (Jylland; 5); sorte Boel gik gennem stengærde, da hun kom tilbage, var hun hvid (NFyn o. 1835; 6) o: de mørke kærners formaling til hvide gryn.

LITTERATUR: (1) 605 1841,347; 488d 527; (2) 760 601; (3) 488n 16f; 885 2,1925–26,126; (4) 310 2,1857, 133; 830 3,181 og 6,20; (5) 830 6,1886,20; (6) 278 8,1935,96.

PROSA OG POESI

Boghveden er sval, mild og venlig. Den blomstrende boghvedemark var det mest oplivende syn på Vestjyllands agre, sødt duftende og tonende af tusinde af honningsamlende biers summen (a). Snart lå den hele mark som et tæt hvidt tæppe med et fint røddigt skær, et herligt syn, nu var det højsommer, en blomstrende boghvedemark. Ikke alene gennem øjet indsugede man herligheden, men hele marken duftede sødt af blomsternes honning, og gennem øret fyldtes sindet af en betagende sommertone af tusinde biers summen, når de travlt fløj fra blomst til blomst ... Og så var boghveden så dejlig sval at føle på, når man stak hånden ned mellem de tæt stillede planter og strøg over de tykke, glatte, kølige stængler, og disse var med deres rødlige og gulgrønne farver så underlig klare og så så saftige ud, at man skulle tro, at de også måtte smage godt (b). C. Raunkiær (1).

Boghvedens ånde vælder bisød ind *Jeppe Aakjær* (2).

LITTERATUR: (1) (a) 754 87; (b) 754e 24 (o. 1860); (2) 1002c 141.

Rabarber, *Rheum*

HAVE-RABARBER, *Rheum rhaponticum*, *R. undulatum* o.a. er en velkendt køkkenhaveplante med lange saftige og kødfulde bladstilke. Stammer fra Centralasien.

Rabarber o. 1450ff (*rabarbarum*), forstavelsen

af et persisk ord for 'rod'(-stok), i græsk omtalt til Rha = Volga; navnets efterled af latin 'fremmed': de medicinske og senere som køkkenurt anvendte arter stammer fra Asien. *Rapontik* begyndelsen af 1400-t–1798. 689 2,428f.

DYRKNING

I midten af 1700-t bliver dyrket lidt rabarber til medicinsk brug omkring København (1) og 1806 oplyses, at de unge skud kan spises som salat, bladstilkene bagt som kage har megen lighed med æbler (2). 1835 kender et havebrugsblad blot rabarber som en medicinsk plante (3), det år skal den være indført som køkkenvækst (4), men endnu o. 1850 bliver den ikke almindelig dyrket (5), fra o. 1860 plantes den i nordfynske køkkenhaver, »det var den første modeurt, der fandt vej ind over bondens havegærde« (6), i andre egne skete det endnu senere (7), således kaldes den 1928 ved Saksøbing »en temmelig ny plante« (8). I S og VJylland bliver små kager bagt på rabarberblade (9). 1930 anbefales planten til ensileret svinefoder (10). Arealet i frilandskultur var 1929 171 ha (11), 1967 ved gartnerier og landbrugsejendomme 122 ha, høsten ca. 1200 t. Der dyrkes rabarber i de fleste privathaver (1967 anslået til ca. 300 t), i en kortvarig forårssæson er forbruget af stilkene til saftsuppe, grød, kompot og marmelade meget stort; på Københavns grønttorv blev 1967 solgt godt en mill. bundter til ca. 10 stilke, det samlede konsum er skønsmæssigt 1.500 t.

LITTERATUR: (1) 704b 20; (2) 398 1806,397; (3) 352 1,93; 865 49,159; (4) 165 2,1891,64 sml. 931 5,107; (5) 166 4,1852,78; (6) 760 280; (7) 634 15446 (Branderup Sønderj. i 1890'erne); (8) 934 788; (9) 328g 162; (10) 916 1930,216; (11) 296 47,1931,451.

LÆGEMIDLER

Ældre lægeråds rabarber gælder apotekerdroger af forskellige Rheum-arter, især roden af *Rheum palmatum* (anført i farmakopeen 1772).

Bestanddel af et hostemiddel (begyndelsen 1400-t; 1).

Rabarberrod indgår i feberpulver (2), ældre folk mener, at når man tygger på et stykke af have-rabarbers rod, er man værnet mod smitsom feber (Himmerland o. 1890; 3). Rabarbersirup er bestanddel af middel mod hjertebanken (4), mod skørbug skal drikkes vinafkog af rabarber og peberrod (5). Indgår i råd for gift (o. 1820; 6), giftpatienter bør spise megen rabarber, der indeholder oksalsyre (København 1945), Karen

Hjulbys recept for gigt indeholdt rabarberdråber (NØFyn) (7), er desuden komponent i råd for kirtellidelser, rabarber indgår i middel for bleg- og gulsot, pulveriseres og blandes med vinsten i øl eller kødsuppe for galdesten, disse afgår da med fæces (8). Bestanddel af vinudtræk eller urtevand mod blæresten (o. 1720), »mavedråber for ond luft« (1736), råd mod forstoppelse og i et afføringsmiddel (9), roden virker afførende (1806; 10), rabarberpulver gives for dysenteri (11). Med et stort rabarberblad anbragt i bukserne kan man cykle langt uden at blive øm og hudløs (12). Små børn med fnat indgives rabarberdråber (13).

Rabarber udrørt i vand gives kvæg mod blodpis (1779; 14).

LITTERATUR: (1) 15 40; (2) 488o 279,316; (3) 634 12891; (4) 488o 264; (5) 328f 2,59; (6) 488o 251; (7) 107 1950; (8) 488o 193,222,236; 488i 6.1,77; (9) 488o 128,189 og 248,242,292; (10) 398 1806,397; (11) 488o 110; (12) 551 21/7 1955; (13) 328f 1,218; (14) 194 1,1790,472.

DIVERSE ANVENDELSE

Under 1. verdenskrig blev de tørrede blade anvendt som tobakserstatning (Sønderjylland; 1) og lagt i en slags tobakssauce til »skråtobak«, der kunne købes i forretninger (Øland; 2); en gårdejer ved Arden solgte 1917 godt 50 kg rabarberstilk med blad til en tobaksfabrik, som heraf fremstillede erstatning for skråtobak (3), 1918 eksperimenterede en tobaksfabrik i Ålborg med rabarberblade og det lykkedes at fremstille en nogenlunde brugbar skråtobak (4). Drengene ruller tørre blade sammen og ryger dem som »cigarer« (ØFyn; 5).

Med roden kan uld farves gul (1806; 6).

I regnvejr holder børn et stort rabarberblad over hovedet som »paraply«, om foråret spiser de gerne de første skud.

LITTERATUR: (1) 634 14874; (2) 634 17134; (3) 634 19701; (4) 296 1918,196; (5) 107 1953; (6) 398 1806,397.

SLANG, PROSA OG POESI

I *Rabarberkvarteret* omkring den nuværende Rantzausgade på Nørrebro, København, havde gartnerne forhen arealer med bl.a. rabarber. Rabarbergrød kaldes i slang *rabaldergrød*, *arabergrød* og *abesnot* (1).

I baghaven brød en rabarberknold igennem, en stor svulmende tingest, der skød op som en blå-

frossen knyttæve *Hans Hartvig Seedorff* (2). Rabarbernes blodige knold stikker ... frem over det tynde snelin *Knud Poulsen* (3). Forårets første rabarber! · Langstrakte stilke · røde som orgeltoner · af glødende sribet silke *Piet Hein* (4). På rabarberben går svaner · gåsegang blandt grønne graner *Alex Garff* (5).

LITTERATUR: (1) 85 37,76; 852 3,1946,244; (2) 821r 22; (3) 730b 10; (4) 725 24/4 1955; (5) 295c 13.

Spergel, *Spergula arvensis*

er en lav spinkel plante med opsvulmede blad-fæster (»knæ«), smalle nærmest kransstillede, noget kødfulde blade og hvide blomster; almindelig på tørre, sandede marker; denne art og varietetten sativa eller maxima blev forhen dyrket som foderplante.

Spergel 1793ff, lånt fra tysk eller svensk og måske beslægtet med et latinsk ord for stænkekost, i så fald med relation til de tætstillede blade; *knægæs* 1688–1820, SSlesvig, *lærkelin* 1769ff optrådte som ukrudt i hør(lin-)marker, fuglens navn skal måske karakterisere plantens udelighed som hør; *ger*, *gir* etc. 1788ff og *kir* 1790–1907 har uvis oprindelse; *homb*, *hum* 1790ff måske til jysk hum = slim på enge, og u-humsk om ildelugtende og -smagende ting: spergelmarken kunne i fugtigt vejr lugte ubehageligt, frøene gav rugbrød en dårlig smag (jf. nedenfor); *hønsgræs* 1794–1879, SSlesvig, Sønderjylland, NSjælland, høns æder frøene; *knyttegræs* 1806–20 SSlesvig, Jylland, stænglerne noget sammenfiltrede (»knyttede«), *padde* 1837–77, NJylland, *paddegræs* Jylland, *padde lokker* Mors, Thy 1800-t, kan minde om padderokkens (bd. 1) sterile skud; *spændgræs* Thy og *spændfrø* MJylland vel til spænde i betydningen snære.

LITTERATUR: 689 2,635–38; 571 1790,202.

DYRKNING, FRØENES ANVENDELSE

Alm. spergel blev indført i førromersk jernalder, fra denne periodes begyndelse o. 400 f.Kr. kendes talrige aftryk af frø i lerkar; i Ginderup Thy er fundet 5–6 liter frø, som må have udgjort et forråd i oldtidshus fra ældre jernalder (1. årh. e.Kr.), da spergelen blev meget dyrket, navnlig i VJylland, men man har sikkert også samlet frø af vilde planter, spergelfrø fandtes i Borremose- og Tollundmandens indvolde (1).